

Cybulski Marek
Uniwersytet Gdański
Gdańsk, Polska

Rola *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* w procesie podnoszenia statusu językowego kaszubszczyzny

Języki zapadnosłowiańskie – język kaszubski – status języka – standaryzacja – poliwalencja – Biblioteka Pisarzy Kaszubskich

Kaszubszczyzna to zespół gwar, którymi posługuje się ludność mieszkająca na północy Polski, nad Morzem Bałtyckim. Razem z polszczyzną kaszubski należy do grupy języków zachodniosłowiańskich, a w jej obrębie do podgrupy języków lechickich,¹ którą oprócz dialektów polskich tworzył również wymarły w XVIII wieku język tzw. Drzewian Połabskich (Treder 2006c: 103–105). Już od X wieku kaszubszczyzna ulegała wpływom dialektów polskich, a następnie języka polskiego, bo obszar Kaszub wszedł w obręb państwa polskiego (Szultka 2001: 11–41), a ludność kaszubska sąsiadowała i sąsiaduje z ludnością posługującą się tzw. polskimi dialektami lądowymi. Dlatego też przez wielu językoznawców, szczególnie polskich, kaszubszczyzna uznawana była za dialekt języka polskiego, choć zdecydowanie inny od pozostałych

¹ Termin wprowadzony przez rosyjskiego językoznawcę Aleksandra Hilferdinga (1831–1872) w pracy *Ostatki Sławjan na jużnom beregu Baltijskogo Morja* (Hilferding 1862 [1989]).

polskich dialektów: wielkopolskiego, małopolskiego, mazowieckiego i śląskiego (zob. np. Rzetelska-Feleszko 2001: 99–106). Również dziś niektórzy badacze włączają kaszubszczyznę w obręb polskich dialektów, choć częściej przyjmuje się, że kaszubski jest odrębnym językiem (Zieniukowa 2001a: 61–70). Szczególnie sprzyja temu podjęcie w roku 2005 przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały, że kaszubski to — jedyny w Polsce — język regionalny i przysługuje mu ochrona prawna (por. Cybulski 2006: 63–72, 73–98).

W każdym języku literackim, a także w dialektach i gwarach, istnieje norma językowa, czyli zespół wszystkich środków językowych (głosek, morfemów, wyrazów, sposobów ich wymawiania, łączenia itp.), które są używane zgodnie z aprobatą społeczną przez wszystkich mówiących tym językiem (zob. np. Pisarek, Reczek 1992: 226). Nieprzestrzeganie normy językowej grozi niezrozumieniem i/lub ośmieszeniem mówiącego. Oczywiście inaczej działa norma w językach o długiej tradycji literackiej, w których takie działania są propagowane przez wydawnictwa poprawnościowe oraz media, inaczej zaś w gwarach, gdzie nieprzestrzeganie normy naraża tylko jej użytkowników na brak akceptacji.

Ogół działań, mających na celu ustalenie i przestrzeganie normy jakiegoś języka/dialektu, przyjęto nazywać normalizacją, a szerzej — biorąc również pod uwagę zespół działań zewnętrznych towarzyszących wprowadzaniu normy — standaryzacją (por. Cybulski 2013: 93–103).

W pracach społeczności kaszubskiej, zwłaszcza jej opiniotwórczych elit, na rzecz społeczno-kulturowej nobilitacji i/lub rewitalizacji kaszubszczyzny (Synak 2001: 303; Treder 2005: 328–344) standaryzacja odgrywała i nadal odgrywa ważną — jeśli nie najważniejszą — rolę. Trzeba jednak dodać, że standaryzacji, czyli zmniejszeniu wariantywności strukturalnej kaszubszczyzny, towarzyszy zwiększanie jej wariantywności funkcjonalnej, czyli rozwój poliwalencji, polegającej „na zdolności języka do wypowiedania myśli na różnych społeczno-kulturowych poziomach komunikacji językowej i w różnych stylach funkcjonalnych” (Zieniukowa 2001b: 262, zob. też Rogowska-Cybulska 2006). Oba te rodzaje działań kaszubskich twórców i językoznawców stanowią obecnie zasadniczy trzon starań o podniesienie statusu językowego kaszubszczyzny, ponieważ właśnie rozwiniętą poliwalencję oraz istnienie normy językowej uważa się dziś za najważniejsze cechy języ-

ków literackich, przeciwstawiające je dialektalnym odmianom języków etnicznych (por. Cybulski 2012: 195).

Instytucjonalnie standaryzacją języka kaszubskiego zajmuje się obecnie powołana w roku 2006 Rada Języka Kaszubskiego (Radzëzna Kaszëbsczégò Jãzëka), skupiająca kaszubskich językoznawców, pisarzy, publicystów i nauczycieli, powołana do oceny poprawnościowej kaszubskich tekstów mówionych i pisanych.²

W ramach prac nad standaryzacją kaszubszczyzny powstały też następujące wydawnictwa:

- *Wskôzë kaszëbsczégò pisënkù* (Gołąbk 1997) — inaczej niż sugeruje tytuł, pierwszy kaszubskojęzyczny poradnik poprawnościowy;
- *Kaszëbsczë słowôrz normatiwny* (Gołąbk 2005) — pierwszy kaszubskojęzyczny słownik poprawnościowy;
- seria wzorcowych wydawnictw *Biblioteka Pisarzy Kaszubskich*, w której ukazują się w dwu wersjach: oryginalnej i zestandaryzowanej najwybitniejsze utwory literatury kaszubskiej z obszernymi komentarzami i przypisami; teksty literackie w każdym tomie poprzedzone są obszernymi wstępami historycznymi, historycznoliterackimi oraz językoznawczymi.

Właśnie rola publikacji z serii *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* w podnoszeniu statusu językowego kaszubszczyzny będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

Wydawcą książek z tej serii jest Instytut Kaszubski, a rola jej inspiratora przypada Zbigniewowi Zielonce, profesorowi literatury i pisarzowi, członkowi Instytutu Kaszubskiego, który wprawdzie urodził się w Poznaniu i tam ukończył studia, a przez kilkanaście lat pracował, z powodu nakazu pracy, w szkołach średnich Opola, ale od prawie czterdziestu lat mieszka w Słupsku. Związał się on z problematyką regionalną nie tylko poprzez pracę (Akademia Pomorska), lecz także dzięki

2 Propozycje poprawnościowe w postaci uchwał Rada Języka Kaszubskiego publikuje na łamach dwujęzycznego polsko-kaszubskiego rocznika „Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego” / „Biuletin Radzëznë Kaszëbsczégò Jãzëka”. Ukazało się dotychczas dwanaście tomów biuletynu, od roku 2007 (w 2007 dwa tomy: polski i kaszubski), następne w latach 2008, 2009, 2010 i 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 (po jednym tomie dwujęzycznym).

zainteresowaniom naukowym.³ Jego intencje zostały urzeczywistnione w precyzyjnych planach Instytutu Kaszubskiego (Pomierska 2012).

Tomy serii wydawniczej *Biblioteka Pisarzy Kaszubskich* zawierają teksty literackie najczęściej w dwu wersjach: oryginalnej (z rękopisu/maszynopisu albo druku powstałego za życia autora) i zestandaryzowanej, przygotowanej według najnowszych wskazań ortograficznych (Breza 2006) i z ujednoliconymi formami fonetycznymi i fleksyjnymi, ustalono bowiem, że standaryzacja nie obejmie słowotwórstwa i składni (zob. Treder 2010; Cybulski 2011).

Standaryzacja języka tomów *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* dotyczy następujących zagadnień fonetycznych i ortograficznych:

– ponieważ w języku kaszubskim brak rozróżnienia fonemów /i/ oraz /y/, przyjęto zasadę zapisywania litery *i* po spółgłoskach innych niż *c, s, z, dz* i twarde *n*, np. *uczali*, nie: *uczały*; *krwawi*, nie: *krwawy*; *mùszima*, nie: *muszyma* itp.;

– samogłoskę nosową przednią oddaje się w piśmie jako *ã*, np. *dzesãc*, nie: *dzesęc*; *bãdze*, nie: *bandze* itp.;

– labializację zapisuje się jako znak diakrytyczny (w postaci kreseczki skierowanej z prawej ku lewej) nad literami samogłoskowymi *o, u*, np. *mùszã*, nie: *muszę*; *òdchòdzą*, nie: *odchodzą*; *ògnia*, nie: *uognia* itp.;

– miękkość spółgłosek wargowych miękkich oddaje się za pomocą litery *i* (mimo że niektórzy pisarze, szczególnie ci, którzy pochodzą z Zaborów, stosują tu inne spółgłoski lub w ogóle spółgłosek wargowych nie oznaczają), np. *umiół jem*, nie: *umniółem*; *kwiatë*, nie: *kiatë* itp.;

– rezultaty tzw. czwartej palatalizacji *k', g'* zapisuje się dwuznakami *cz, dż*, np. *czij*, nie: *cij*; *czilka*, nie: *cilka*; *mòdżilka*, nie: *modzilka* itp.;

– wprowadza się *ë* tam, gdzie jest ono współcześnie używane, mimo że nie występuje ono w tekstach pisarzy z Zaborów (np. Jana Karnowskiego), np. *czëła*, nie: *czuła* itp.;

W zakresie problemów morfologicznych standaryzacją objęto następujące zagadnienia:

– południowokaszubskie formy mianownika i biernika rzeczowników liczby mnogiej z rozszerzeniem *i* po *cz/ć* i po *dż/dź* podaje się bez owego rozszerzenia, np. *ribczy*, nie: *ribcie* itp.;

3 Problematykę kultury regionalnej poruszył m.in. Z. Zielonka (1994) w hasłach związanych z geografiją miejsca urodzin i życia literackiego.

- jako końcówkę narzędnika liczby pojedynczej rzeczowników męskich i nijakich przyjęto *-ã*, nie: *-em*, np. *krajã*, nie: *krajem*; *pòlã*, nie: *połem*; ma to dalsze konsekwencje, gdy temat rzeczownika kończy się na tylnojęzykową *k, g*, bo nie zachodzi palatalizacja *k' > cz* i *g' > dz*, por. znany fragment hymnu kaszubskiego z poematu H. J. Derdowskiego *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sècë jachòł*: w wersji autorskiej *Marsz, marsz, marsz za wrodiem, / Më trzimamë z Bodziem* wobec wersji zastandaryzowanej *Marsz, marsz, marsz za wrogã, / Më trzimómë z Bògã* itp.;
- w deklinacji rzeczowników wprowadzono regularne alternacje samogłoskowe tam, gdzie pisarze ich nie stosują, np. *slëbù*, nie *szlubu* itp.;
- południowokaszubskie formy zaimków *nos, wos* zastąpiono formami ogólnokaszubskimi *nas, was*;
- w odmianie zaimków w bierniku liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej stosuje się końcówkę *-ã*, likwidując polonizujące *-ą*, np. *jã, mòjã, twòjã*, nie: *ją, moją, twoją* itp.;
- w czasie przeszłym czasowników wprowadzono *l*/(bylackie) *l*, nawet w formach, w których się ich nie wymawia, np. *przëniósł*, nie: *przëniós*; *rzekł*, nie: *rzek* itp.;
- w pierwszej i drugiej osobie obu liczb czasu przeszłego i trybu rozkazującego czasowników wprowadzono formy złożone ze słowem posiłkowym *bëc*, gdy pisarz (np. z Zaborów) używa polonizujących form z końcówkami osobowymi lub z kociewską cząstką *že*, np. *miòł jem*, nie: *miòłem*; *chcelë bë jesmë*, nie: *chcelëbësmë*; *žebë jem spëłnił*, nie: *žebëm spëłnił*; *jesma sã tu zebrala*, nie: *žesma sã tu zebrala* itp.;
- w rozkazniku czasowników dawnej koniugacji *-no, -ne* wyeliminowano *j*, np. *òdemkni*, nie: *odemknij* itp.;
- w imiesłowach biernych zakończenia *-any* zastąpiono przez *-óny*, np. *czëtóny*, nie: *czëtany* itp.;
- w koniugacji wprowadzono alternacje według zasady: dawna samogłoska długa w temacie form osobowych wobec dawnej krótkiej w temacie bezokolicznika i rozkaznika, np. *łómalë*, nie: *łamalë*.

Oto tytuły kolejnych tomów *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich*:

1. Florian Stanisław Ceynowa. *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbq. Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã*. Oprac., wstęp i przypisy Jerzy Treder. Gdańsk, 2007;
2. Hieronim Jarosz Derdowski. *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*. Oprac. Jerzy Samp, Jerzy Treder, Eugeniusz Gołąbek. Gdańsk, 2007;
3. *Dramaty Bernarda Sychty*, t. 1: *Dramaty obyczajowe*. Oprac., wstęp i przypisy Jerzy Treder i Jan Walkusz. Gdańsk, 2008;
4. Jan Rompski. *Dramaty kaszubskie*. Oprac., wstęp i przypisy Adela Kuik-Kalinowska, Daniel Kalinowski, Jerzy Treder. Gdańsk, 2009;
5. Aleksander Majkowski. *Żécë i przigòdë Remùsa*. Oprac. i przypisy Jerzy Treder, wstęp Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Jerzy Treder. Gdańsk, 2010;
6. Jan Karnowski. *Dramaty*. Oprac. i przypisy Marek Cybulski, wstęp Cezary Obracht-Prondzyński, Daniel Kalinowski, Marek Cybulski. Gdańsk, 2011;
7. Aleksander Majkowski, Jan Karnowski, Leon Heyke. *Poezja młodokaszubów*. Oprac. i przypisy Hanna Makurat, wstęp Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Hanna Makurat. Gdańsk, 2012;
8. Jan Trepczyk, Aleksander Labuda, Jan Rompski, Stefan Bieszk, Franciszek Grucza, Feliks Marszałkowski. *Poezja zrzeszyńców*. Oprac. i przypisy Hanna Makurat, wstęp Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Hanna Makurat. Gdańsk, 2013;
9. Franciszek Sędzicki. *Utwory kaszubskie*. Oprac. i przypisy Marek Cybulski, wstęp Marek Cybulski, Joanna Schodzińska, Daniel Kalinowski. Gdańsk, 2014;
10. Józef Ceynowa, Leon Roppel, Klemens Derc, Jan Bianga, Paweł Szełka, Franciszek Szroeder. *Poezja z krëgu „Klëki”*. Oprac. i przypisy Hanna Makurat, wstęp Józef Borzyszkowski, Adela Kuik-Kalinowska, Hanna Makurat. Gdańsk, 2015;
11. Jan Drzeżdżon. *Twórczość kaszubska*. Oprac. Marek Cybulski, Daniel Kalinowski. Gdańsk, 2016.

Serię *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* rozpoczyna zatem krytycznie opracowany tekst *Rozmòwë Pòlòcha z Kaszëbą* oraz *Rozmòwë Kaszëbë z Pòlòchã* Floriana Ceynowy (1817–1881). Autor, z wykształcenia lekarz, uważany za ojca kaszubskiego regionalizmu, był twórcą, który pierwszy świadomie zdecydował się pisać po kaszubsku. Ponieważ urodził się on w północnokaszubskim Sławoszynie, leżącym na obszarze dialektu żarnowieckiego, ten właśnie dialekt uczynił tworzywem swych tekstów, choć dodawał do nich również formy i słownictwo z innych dialektów oraz stosował liczne polonizmy. Ceynowa pozostawił po sobie teksty publicystyczne, folklorystyczne, baśnie, literackie, takie jak *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą*, *Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã*, w tym tłumaczenia (np. bezrymowe Aleksandra Puszkina *Wo reboku e ribce*), ponadto prace dotyczące języka (*Wuwogji nad movą kaszebską*, *Moje spostrzeżenjo prze przezieranju wuwog Ismaela Sreznjevskjeho nad movą kaszebską*), gramatyki i słowniki (Treder 2006b). Utwór *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* oraz *Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã* to — jak pisze Justyna Pomierska — przykład „ciekawego w treści dialogu, gdzie Kaszuba wychwala piękno swojej mowy, szkicuując pochodzenie kaszubszczyzny” (Pomierska 2012: 401). Pomierska zwraca uwagę na to, że „wybór katechizmowej formy (dwujęzycznej!) sprzyja przedstawieniu zamierzonych treści: Kaszuba opowiada najdawniejsze dzieje narodu kaszubskiego, objaśnia etymologię (ludową) nazw miejscowych i «przy okazji» wychwala piękno mowy kaszubskiej, pokazuje jej podobieństwa i różnice z polszczyzną” (Pomierska 2012: 405). Jerzy Treder stwierdza, że „osią obu *Rozmów* jest przekonywanie: w pierwszej Kaszuba (bogaty) zachęca Polaka, aby został Kaszubą (dla piękna i biblijnego rodowodu ziemi i mowy), w drugiej zaś Polak (szlachcic) zachęca Kaszubę do zostania Polakiem (dla starożytności nacji, zwłaszcza dla zapewnienia sobie życia bez pracy)” (Treder 2007b: 45).

Pisarzem kaszubskim, którego utwór *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł* zamieszczono w drugim tomie *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich*, jest Hieronim Jarosz Derdowski (1852–1902). W odróżnieniu od Floriana Ceynowy nie miał on ambicji stworzenia odrębnego języka literackiego, uważał bowiem kaszubszczyznę za dialekt polski. Jego rodzima mowa nadaje się według niego przede wszystkim do stosowania w literaturze humorystycznej, w czym nawiązywał do praktyki

niemieckiego twórcy Fritza Reutersa (1810–1874), piszącego dialektem dolnoniemieckim (*platdeutsch*). Derdowski „swą literacką kaszubszczyzną budował na bazie gwary wielewskiej” (Treder 2007b: 61), ale w niektórych fragmentach formy ograniczone tylko do tego dialektu zastąpił ogólnokaszubskimi, np. w odmianie czasownika posiłkowego *bęc* zamiast form *sąsmě, sąsta* stosował formy *jesmě, jesta* (Popowska-Taborska 1958: 21–27). Teksty Derdowskiego były zatem zrozumiałe dla polskich czytelników ze względu na zastosowany język — dialekt zaborski jest spośród dialektów kaszubskich najbardziej zbliżony do polszczyzny — ale też ze względu na świadomą intencję autora, by przybliżyć tekst o Kaszubach wszystkim polskim czytelnikom. Służyło też temu słownictwo, maksymalnie zbliżone do leksyki polskich dialektów lądowych, oraz grafia — inaczej niż u Ceynowy — taka sama jak w polszczyźnie, nieoddająca kaszubskich osobliwości fonetycznych (Treder 2006b: 35–46).

W trzecim tomie *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* wydano *Dramaty Bernarda Sychty*. Książę dr Bernard Sychta (1907–1982) to m.in. twórca wiekopomnego *Słownika gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* (t. I–VII, 1967–1976), etnograf i autor utworów literackich. Spośród jego dramatów w omawianym tomie opublikowano *Dramaty obyczajowe*, obejmujące trzy utwory kaszubskojęzyczne (w tym dwa: *Hanka sã ženi* oraz *Dzėwczã i miedza* w wersji oryginalnej i zestandaryzowanej, trzeci zaś, *Gwiōzdzka ze Gduńska*, tylko w wersji zestandaryzowanej) i jest to „mowa domowa autora, tj. gwara sierakowska” (Treder 2008: 50), oraz jeden dramat w dialekcie kociewskim (*Wesele kociewskie*).

W skład czwartego tomu *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* weszły kaszubskojęzyczne dramaty Jana Rompskiego (1913–1969), członka grupy poetyckiej skupionej wokół periodyku *Zrzesz Kaszėbskō*. Dwa dramaty: *Wzėnik Arkōnė* (akt I) i *Ōżniwinė* wydano w dwu wersjach: oryginalnej i zestandaryzowanej, pozostałe zaś: *Jō chcã na swiat. Kōmėdia w trzech aktach*; *Lelek. Dramat w szterzech aktach*; *Zemia. Dramat w trzech aktach*; *Pōrėnk. Tragediō w trzech aktach*; *Lepszė chcėce. Szōlobōlka w 3 aktach*; *Roztrābarch. Kōmėdia w dwũch aktach* oraz *Jiwer ōstatnėch. Dramat w dwũch dzėlach* ukazały się tylko w wersji znormalizowanej. Język dramatów Rompskiego nasycony jest neologizmami, choć według J. Tredera „robi wrażenie najbardziej wśród zrzeszeńców jednolitego na różnych płaszczynach” (Treder 2009: 108).

Piąty tom *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* to arcydzieło kaszubskojęzycznej prozy: *Žěcé i przigòdë Remùsa. Zyjercadło kaszubskji* Aleksandra Majkowskiego. Ponieważ język powieści normalizowano już wcześniej,⁴ zdecydowano, że — jak podaje Jerzy Treder — „podstawowy dla tego wydania jest tekst powieści drukowany w 1938” (Majkowski 2010: 233), a w licznych przypisach porównano wybrane fragmenty z rękopisem i maszynopisem autora oraz z drukiem w „Gryfie” z roku 1922. A. Majkowski stworzył język niezależny od właściwości gwarowych określonych stron. Początkowo pisał on w gwarze kościersko-lipuskiej w duchu Derdowskiego, by później radykalizować swój pogląd na kwestię kaszubszczyzny. W drugim etapie swej twórczości, który reprezentuje właśnie powieść *Žěcé i przigòdë Remùsa* oraz utwór *Strachë ë zrâkòwinë*, Majkowski wyraźnie zuniwersalizował lokalne zabarwienie swych tekstów poprzez znormalizowanie ortografii oraz ich standaryzację w zakresie fonetyki i fleksji (Treder 2010: 97–225), choć nie ma elementów tego dialektu nadal jest w powieści obecnych (zob. Cybulski 1999).

Kolejnym autorem, którego dzieło wyszło drukiem w ramach serii *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich*, jest Jan Karnowski (1886–1939). W roku 2011 ukazały się jego *Dramaty*. Sześć z nich: *Zòpis Mscëwòja*, *Libùsza*, *Otrok Swiätowida*, *Kaszëbi pòd Widnã*, *Scynanië Kani* oraz *Czòrlinšczy* wydano w dwu wersjach: oryginalnej i zestandaryzowanej, natomiast *Wesele kaszubskie* nie zostało poddane standaryzacji. Choć J. Karnowski „nie studiował językoznawstwa, o języku kaszubskim dużo wiedział dzięki lekturom i samokształceniu [...], to jednak w swych dramatach nie wyszedł poza ramy rodzimego dialektu zaborzkiego” (Cybulski 2011: 170–171).

Następną pozycją wydaną w *Bibliotece Pisarzy Kaszubskich* jest *Poezja młodokaszubów*, obejmująca liryki najbardziej znanych poetów kaszubskich, członków tzw. Towarzystwa Młodokaszubów: Aleksandra Majkowskiego (1876–1938), Jana Karnowskiego (1886–1939) i Leona Heykego (1885–1939). Dwaj pierwsi pochodzili z Zaborów na Kaszubach południowych, Heyke zaś urodził się na Kaszubach północnych.

4 W 1998 r. przez E. Pryczkowskiego oraz dwukrotnie przez J. Tredera, w r. 2005 i 2010.

Jak zaznaczyła Hanna Makurat, „młodokaszubi stanowią pierwszą grupę literacką, która działając ponadindywidualnie, postawiła sobie zadanie ustanowienia reguł pisowni kaszubskiej i systematycznie w toku dyskusji wypracowywała normę” (Makurat 2012: 87).

Kolejny tom *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* — Jan Trepczyk, Aleksander Labuda, Jan Rompski, Stefan Bieszk, Franciszek Grucza, Feliks Marszałkowski, *Poezja zrzeszyńców* (2013) — prezentuje twórczość pisarzy następnego pokolenia, skupionych wokół pisma *Zrzesz Kaszëbskô*. Tzw. zrzeszyńcy pochodzili z Kaszub środkowych, np. Jan Trepczyk (1907–1989) urodził się w Stryszej Budzie pod Mirachowem, Aleksander Labuda (1902–1981) wywodził się z Mirachowa, a Jan Rompski (1913–1969) pochodził z Kartuz. W swej twórczości posługiwali się oni kaszubszczyzną środkową, uzupełniając ją jednak licznymi archaizmami fonetycznymi, np. wyrazami ze staropomorską grupą *TarT* (jak *barnic*), leksemami zawierającymi grupę *-ol-* pochodzącą z dawnego *l* sonantycznego (jak *mołwa*), a także archaizmami leksykalnymi charakterystycznymi dla kaszubskich dialektów północnych. Zrzeszyńcy zdecydowanie opowiadali się za kaszubszczyzną jako samodzielnym językiem słowiańskim, a swoje zadanie widzieli w tym, „aby możliwie jak najbardziej oddalić ją od języka polskiego” (Makurat 2013: LXXXV). Jednak w próbach zbudowania przez nich odrębnego kaszubskiego języka literackiego przeszkadzało to, że często zbyt mocno eksponowali oni w swych tekstach cechy lokalne, charakterystyczne dla niewielkich gwar (por. Treder 2005: 202–265).

Autor utworów wydanych w dziewiątym tomie *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* to Franciszek Sędzicki (1882–1957), pisarz luźno związany z młodokaszubami, jednak poziomem twórczości i wykształceniem wyraźnie odstający od Majkowskiego, Karnowskiego i Heykego. Sędzicki nie chciał tworzyć z kaszubszczyzny odrębnego języka literackiego, „lecz maksymalnie zbliżał ją do polszczyzny od strony folklorystycznej, włączając do swych tekstów liczne polonizmy gramatyczne i leksykalne” (Cybulski 2014a: CXVIII). W tomie tym znalazły się drobne utwory liryczne, dwa dłuższe poematy oraz utwory prozą: felietony i opowiadanie. Opublikowano je w dwu wersjach: autorskiej i zestandaryzowanej, ale „nie znalazły się w wersji autorskiej teksty z tomu Franciszka Sędzickiego *Jestem Kaszubą. Wybór utworów* (1956)

w opracowaniu Leona Roppla — ze względu na zbyt dużą ingerencję redaktora w warstwę formalną tekstu” (Cybulski 2014b: 471).

W kolejnym tomie *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* zebrano poezje Józefa Ceynowy, Leona Roppla, Klemensa Derca, Jana Biangi, Pawła Szeferki i Franciszka Szroedera, pisarzy skupionych wokół pisma „Klëka”, wychodzącego w latach 1937–1939. Podobnie jak Hieronim Jarosz Derdowski uważali oni kaszubszczyznę za dialekt języka polskiego i w związku z tym „przyłożyli się do regresu standardowej kaszubszczyzny” (Makurat 2015: LXX).

Ostatni, jedenasty tom serii *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* obejmuje *Twórczość kaszubską* Jana Drzeżdżona (1937–1992). Artysta znany jest polskojęzycznym czytelnikom jako autor dwudziestu powieści, opowiadań i zbiorów poezji. Teksty kaszubskojęzyczne, ilościowo skromniejsze, to opowiadania prozą z trzech tomów: *Zwónnik*, *Twarz Smętka* i *Kòl Biélawë*, a także wiersze z tomu *Przészlë do mie* (1995). Utwory Drzeżdżona ukazały się „w jednej wersji, ponieważ zostały one zestandaryzowane już za życia autora za jego zgodą, niejako na jego prośbę” (Cybulski 2016: 587).

Widzimy zatem, że choć literatura kaszubska rozwija się już ponad 150 lat, każdy z jej twórców posługiwał się — w mniejszym lub większym stopniu — swą rodzimą mową. Mimo że niektórzy pisarze (np. Ceynowa, Derdowski) swe teksty, pisane gwarą wsi, w której się urodzili, uzupełniali elementami innych gwar kaszubskich lub eliminowali cechy charakterystyczne tylko dla niewielkich terenów, trzeba uznać, że podstawowym twórczym ich tekstów był określony dialekt. W pełni zatem uzasadnione jest twierdzenie, że kaszubski język literacki ciągle jeszcze jest na etapie powstawania, *in statu nascendi* (Treder 2006d: 102–103).

Język współczesnych pisarzy niekiedy już odbiega od podłoża dialektalnego związanego z ich miejscem urodzenia. Na przykład Stanisław Janke (ur. 1956), pochodzący z południowokaszubskiego Lipusza, tłumacz na kaszubski m.in. *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, pisze na ogół językiem zrzeszyńców i brak u niego nawiązań do gwary kościersko-lipuskiej. Z kolei Roman Drzeżdżon (Rómk Drzeżdżónk), choć w felietonach ukazujących się współcześnie w *Pomeranii* posługuje się pseudonimem *Bëlók*, nie byłaczy (Treder 1999: 172).

Standaryzacji języka literatury kaszubskiej sprzyja też fakt, że kaszubski język literacki tworzy się obecnie na bazie dialektu środkowego, jest to „kaszëbizna òpiartô na gòdkach westrzédnëch z dodôwkã elementów nocno- i pòlniowòkaszëbszczich” (Gołąbk 1997: 18). Dzieje się tak, ponieważ większość współczesnych pisarzy pochodzi z Kaszub środkowych, a osoby wywodzące się z innych regionów w mniejszym lub większym zakresie pod ich wpływem również wprowadzają do swych tekstów kaszubszczyznę środkową. Ważną rolę odgrywa też fakt, że z północno-wschodniej części Kaszub środkowych pochodzi także Eugeniusz Gołąbk, autor poradnika poprawnościowego i słownika poprawnej kaszubszczyzny.

Wprawdzie wszystkie tomy *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* należą do dzieł literatury pięknej, ale reprezentują różne jej rodzaje (dramat, lirykę i epikę) i gatunki (komedię, tragedię, dialog literacki, powieść, poemat, wiersze liryczne itd). Takie zróżnicowanie utworów wybranych do wydania w ramach tej serii nie wpływa może na rozwój poliwalencji w sensie dosłownym, ponieważ teksty te istniały przecież już wcześniej, ale dopiero teraz ukazały się one w wersji standardowej, niezbędnej zwłaszcza w kaszubskojęzycznej edukacji. W praktyce zatem dopiero dzięki *Bibliotece Pisarzy Kaszubskiej* uczniowie poznający kaszubski język literacki mogą odkryć jego poliwalencję.

Kaszubszczyzna literacka rodzi się współcześnie przede wszystkim dzięki pracy pisarzy, publicystów, działaczy i nauczycieli. Standaryzacja kaszubszczyzny i rozwój jej poliwalencji wyrastają z potrzeby oddania za pomocą sprawnego języka różnorodności skomplikowanego dzisiejszego świata i są niezbędne, by język przetrwał. Ważne jest również to, aby poprzez standaryzowanie języka tekstów literatury kaszubskiej pomóc kaszubskojęzycznemu czytelnikowi w pełni czerpać ze skarbcza literatury. Temu wyzwaniu próbuje sprostać — myślę, że z powodzeniem — *Biblioteka Pisarzy Kaszubskich*.

Literatura

- Breza 2006 – E. Breza. Pisownia kaszubska. In: J. Treder (red.). *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny. Wyd. 2. popr. i poszerz.* Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 194–198.
- Ceynowa 2007 – F. S. Ceynowa. *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą. Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã.* Oprac., wstęp i przypisy J. Treder. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Cybulski 1999 – M. Cybulski. Fleksja czasowników w „Żęcym i przigòdach Remùsa” A. Majkowskiego a powstawanie znormalizowanego kaszubskiego języka literackiego. In: T. Linkner (red.). „*Życie i przygody Remusa*”. *Powieść regionalna czy arcydzieło europejskie.* Słupsk: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsk, 169–173.
- Cybulski 2006 – M. Cybulski. Praktyczne aspekty Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. In: J. Treder (red.). *Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś.* Warszawa: Retro-Art, 63–72.
- Cybulski 2011 – M. Cybulski. Normalizacja języka kaszubskiego w przygotowywanym wydaniu dramatów Jana Karnowskiego. *Zeszyty Łużyckie* t. 45, cz. I. 71–81.
- Cybulski 2012 – M. Cybulski. O normie morfonologicznej w kaszubszczyźnie. *Studia Slavica* XVI, 195–202.
- Cybulski 2013 – M. Cybulski. Standaryzacja kaszubszczyzny – zakres, historia, przykłady. *Polszczyzna Mazowska i Podlasia* t. XVII, 93–103.
- Cybulski 2014a – M. Cybulski. Język utworów Franciszka Sędzickiego i zasady jego standaryzacji. Nota wydawnicza. In: F. Sędzicki. *Utwory kaszubskie.* Oprac. i przypisy Marek Cybulski, wstęp Marek Cybulski, Joanna Schodzińska, Daniel Kalinowski. Gdańsk: Instytut Kaszubski, XCV–CIX.
- Cybulski 2014b – M. Cybulski. Nota wydawnicza. In: F. Sędzicki. *Utwory kaszubskie.* Oprac. i przypisy Marek Cybulski, wstęp Marek Cybulski, Joanna Schodzińska, Daniel Kalinowski. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 471–473.
- Cybulski 2016 – M. Cybulski. *Nota wydawnicza.* In: J. Drzeżdżon. *Twórczość kaszubska.* Oprac. M. Cybulski, D. Kalinowski. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 587–590.
- Gołąbk 1997 – E. Gołąbk. *Wskòzë kaszëbszczégò pisënkù.* Gduńsk: Oficyna Czec.
- Gołąbk 2005 – E. Gołąbk. *Kaszëbszczi słowòrz normatiwny.* Gdańsk: Oficyna Czec.

- Hilferding 1862 [1989] – A. Hilferding. *Resztki Słowian na południowym wybrzeżu Morza Bałtyckiego*. Gdańsk: Zrzeszenie Pomorsko-Kaszubskie.
- Makurat 2012 – H. Makurat. Właściwości języka utworów lirycznych młodokaszubów, redakcje zbiorów poetyckich i wyznaczniki standaryzacji przyjęte w obecnej edycji. In: A. Majkowski, J. Karnowski, L. Heyke. *Poezja młodokaszubów*. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Makurat 2013 – H. Makurat. Charakterystyka utworów lirycznych zrzeszyńców. In: J. Trepczyk, A. Labuda, J. Rompski, S. Bieszk, F. Gruzca, F. Marszałkowski. *Poezja zrzeszyńców*. Oprac. i przypisy H. Makurat, wstęp J. Borzyszkowski, D. Kalinowski, H. Makurat. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Makurat 2015 – H. Makurat. Cechy języka utworów poetyckich klękowców. In: J. Ceynowa, L. Roppel, K. Derc, J. Bianga, P. Szeffa, F. Szroeder, *Poezja twórców z kręgu „Klėki”*. Oprac. i przypisy H. Makurat, wstęp J. Borzyszkowski, A. Kuik-Kalinowska, H. Makurat, Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Majkowski 2010 – A. Majkowski. *Žėcė i przigòdė Remùsa*. Oprac. i przypisy J. Treder, wstęp J. Borzyszkowski, A. Kuik-Kalinowska, J. Treder. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Pisarek – Reczek 1992 – W. Pisarek, J. Reczek. Norma językowa. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław: Ossolineum, 226.
- Pomierska 2012 – J. Pomierska. Biblioteka Pisarzy Kaszubskich – Oni zasłużyli na Nobla. In: G Różańska (red.). *Polscy Nobliści w dyskursie dydaktycznym, literackim i kulturowym*. Słupsk: Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”, 397–423.
- Popowska-Taborska 1958 – H. Popowska-Taborska. Poemat H. Derdowskiego „Ō panu Czòrlińszcim, co do Pùcka pò secė jachòł” jako próba stworzenia kaszubskiego języka literackiego. *Język Polski XXXVII*, z. 1, 21–27.
- Rogowska-Cybulska 2006 – E. Rogowska-Cybulska. Poliwalencja kaszubszczyzny a kultura masowa (Przyczynek do roli gatunków tekstów jako argumentu w dyskusji nad statusem językowym kaszubszczyzny). In: J. Treder (red.). *Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś*. Warszawa: Retro-Art, 73–98.
- Rzetelska-Feleszko 2001 – E. Rzetelska-Feleszko. Rozwój kaszubszczyzny i jej odrębność. In: E. Breza (red.). *Kaszubszczyzna / Kaszėbizna*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 99–106.
- Synak 2001 – B. Synak. Współczesne funkcjonowanie kaszubszczyzny. In: E. Breza (red.). *Kaszubszczyzna / Kaszėbizna*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 295–316.

- Szultka 2001 – J. Szultka. Szkic dziejów Kaszubów ze szczególnym uwzględnieniem przemian językowych. In: E. Breza (red.). *Kaszubszczyzna / Kaszëbizna*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 11–41.
- Treder 1999 – J. Treder. Język, piśmiennictwo i kultura duchowa Kaszubów. In: J. Borzyszkowski, J. Mordawski, J. Treder. *Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów*. Gdańsk: M. Rożak, 126–185.
- Treder 2005 – J. Treder. *Historia kaszubszczyzny literackiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Treder 2006a – J. Treder. Ceynowa Florian Stanisław Wenancjusz. In: J. Treder (red.). *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*. Gdańsk: Oficyna Czac, 35–41.
- Treder 2006b – J. Treder. Derdowski Hieronim. In: J. Treder (red.). *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*. Gdańsk: Oficyna Czac, 35–46.
- Treder 2006c – J. Treder. Języki lechickie. In: J. Treder (red.). *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*. Gdańsk: Oficyna Czac, 103–105.
- Treder 2006d – J. Treder. Język kaszubski. In: J. Treder (red.). *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*. Gdańsk: Oficyna Czac, 102–103.
- Treder 2007a – J. Treder. Wstęp. In: F. S. Ceynowa. *Rozmowa Pòlôcha z Kaszëbą. Rozmowa Kaszëbë z Pòlôchã*. Oprac., wstęp i przypisy J. Treder. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 7–75.
- Treder 2007b – J. Treder. Język poematu Derdowskiego. In: H. J. Derdowski. *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò secé jachòł. Żelgòł dlò swòjèch druchów kaszubszczyzny Jarosz Derdowski*. Oprac. J. Samp, J. Treder, E. Gołąbek. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 37–62.
- Treder 2010 – J. Treder. Normalizacja języka w reedycjach dzieł literatury kaszubskiej (na marginesie nowego wydania dramatów Bernarda Sychty). *Acta Cassubiana* XII, 163–174.
- Zieniukowa 2001a – J. Zieniukowa. Ewolucja poglądów na status kaszubszczyzny. In: E. Breza (red.). *Kaszubszczyzna / Kaszëbizna*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 61–70.
- Zieniukowa 2001b – J. Zieniukowa. O nowych badaniach, wprowadzonych pod koniec XX wieku form komunikacji w języku kaszubskim. In: J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński. *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 260–271.
- Zielonka 1994 – Z. Zielonka. *Geografia życia literackiego polskiego kręgu kulturowego na Śląsku*. Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.